

Latijnse taal en letterkunde

Staatsexamen vwo

Programma van toetsing en afsluiting

(oude profielstructuur)

2010

Inhoudsopgave

Opzet van het examen.....	3
Het examenprogramma	3
Beschrijving eindtermen.....	3
Het centraal examen.....	3
Het college-examen.....	4
De beoordeling van het college-examen.....	4
Het eindcijfer	5
Bijlage 1. De minimumlijst Latijn.....	6
Deel I Vormleer	6
Deel II Syntaxis	8
Deel III Stilistische middelen	10
Appendix.....	12
Bijlage 2: basispakket toegestane hulpmiddelen	15

Latijnse taal en letterkunde

Opzet van het examen

Het examen bestaat uit een centraal schriftelijk examen en een college-examen.
Het centraal schriftelijk examen is gelijk aan het centraal examen van de scholen.
Het college-examen bestaat uit een mondeling examen.

Het examenprogramma

Latijnse taal en letterkunde	centraal examen	college-examen
Domein A: Reflectie op klassieke teksten	X	X
Domein B: Reflectie op relaties tussen de antieke cultuur en de latere Europese cultuur	X	X
Domein C: Zelfstandige oordeelsvorming	X	X
Domein D: Oriëntatie op studie en beroep		X
Domein E: Informatievaardigheden		X

Het examenprogramma is gelijk aan het programma Latijnse taal en letterkunde (vernieuwde profielen).

Beschrijving eindtermen

Een beschrijving van de eindtermen is te vinden op: www.examenblad.nl > kies linksboven: 2010 > vwo > talen: Latijn > Syllabus Latijn, vwo > 2. Specificatie examenstof van het centraal examen en bijlage 1. Examenprogramma Latijnse taal en literatuur vwo

Het centraal examen

Het centraal schriftelijk examen wordt schriftelijk afgenomen in één zitting van 180 minuten tijdens het centraal examen (zie examenrooster).

Het gebruik van een woordenboek Latijn - Nederlands en het basispakket hulpmiddelen is toegestaan. Voor basispakket hulpmiddelen, zie bijlage 2.

De eindtermen worden geëxamineerd aan de hand van een jaarlijks wisselend voorgeschreven pensum van Latijnse en uit het Latijn vertaalde teksten die zijn gekozen vanuit een thematische invalshoek. De minister zorgt voor de vastlegging van de examenstof in een syllabus. Daarin is de thematiek omschreven tezamen met het benodigde referentiekader en de daarvoor relevante termen en begrippen.

De syllabus omvat voorts de verwijzing naar:

- een selectie van Latijnse teksten met een omvang van 20 pagina's (Oxford Classical Text), die voor het thema relevant zijn en die zijn ontleend aan het werk van één of meer auteurs, waarvan er één wordt aangewezen als kernauteur;
- een selectie van ten hoogste 50 pagina's van uit het Latijn vertaalde teksten die eveneens betrekking hebben op het thema.

Deze syllabus is te vinden op: www.examenblad.nl > kies linksboven: 2010 > vwo > talen: Latijn > Syllabus Latijn, vwo

Voor het examen in 2010 is het examenonderwerp:

Kernauteur: Cicero

Schaduwauteur: Catullus

Genre kernauteur: retorisch proza

Titel: De zaak Caelius

Edities: Cicero, *Pro Caelio* (A.C. Clark 1905, OCT); Cicero, *In Catilinam* (A.C. Clark 1905, OCT); Catullus (W. Eisenhut 1983, Teubner); Sallustius, *Catilina* (L.D. Reynolds 1991, OCT)

In het centraal examen komen de volgende onderdelen aan de orde:

- het vertalen van een niet tot het pensum behorende geannoteerde Latijnse tekst uit het werk van de kernauteur;
- het beantwoorden van vragen over één of meer teksten uit het in het Latijn gelezen pensum;
- het beantwoorden van vragen over één of meer teksten uit het in vertaling gelezen pensum;
- het beantwoorden van vragen over één of meer niet tot het pensum behorende, uit het Latijn vertaalde teksten die inhoudelijk verwant zijn met de thematiek van het pensum en/of het beantwoorden van vragen over één of meer niet tot het pensum behorende teksten uit latere perioden, die inhoudelijk verwant zijn met de thematiek van het pensum.

Het college-examen

Het mondeling examen van 25 minuten vindt plaats in de maand juli (op scholen voor s.v.o. eind juni/begin juli).

Direct vóór het mondeling examen krijgt de kandidaat gedurende 20 minuten de tijd om één of meer teksten te lezen als voorbereiding op het onderdeel '*Het beantwoorden van vragen over gelezen teksten*'.

Tijdens de voorbereiding van het mondeling examen mag gebruik gemaakt worden van een zelf meegebracht woordenboek Latijn – Nederlands en het basispakket toegestane hulpmiddelen.

De domeinen worden geëxamineerd aan de hand van een door het College voor Examens vastgesteld pensum van Latijnse en uit het Latijn vertaalde teksten. Het pensum bevat een selectie van Latijnse teksten met een omvang van tenminste 20 pagina's waarin één of meer van de genres hexametrische poëzie, tragedie, filosofisch proza en historisch proza zijn vertegenwoordigd en een selectie van tenminste 50 pagina's van uit het Latijn vertaalde teksten. Uiterlijk twee jaar voorafgaand aan de afname van het examen maakt het College voor Examens de samenstelling van het pensum voor het college-examen bekend: in principe wordt daarvoor het pensum gekozen van het centraal examen, één of twee jaar voorafgaand aan het college-examen. Inhoudelijke en thematische overlap met het centraal examen wordt daarbij voorkomen.

Voor het examen in 2010 is het examenonderwerp voor het college-examen:

Kernauteur: Ovidius

Genre: Epiek

Titel: De Metamorphoses: veranderingen in de poëtische traditie

Editie: R.J. Tarrant OCT

De syllabus voor dit college-examen is te vinden op www.examenblad.nl – linksboven: VWO – talen - Latijn – syllabus 2009

Het mondeling examen bestaat uit:

1. het beantwoorden van vragen over gelezen teksten en over de achtergronden daarvan;
2. beantwoorden van vragen over het hierboven vermelde pensum voor het college examen;
3. het vertalen van een deel van de voorbereide teksten.

De beoordeling van het college-examen

Voor het college-examen worden de volgende deeltijfers gegeven:

- één voor het vertalen van een gedeelte van de voorgelegde tekst: deeltijfer a
- één voor het beantwoorden van vragen over die tekst: deeltijfer b
- één voor het beantwoorden van achtergrondvragen: deeltijfer c

Het cijfer voor het college-examen wordt bepaald door de formule $(2a + 2b + c) : 5$, afgerond op 1 decimaal.

Het eindcijfer

Het eindcijfer wordt als volgt berekend:

(het cijfer voor het centraal examen + het cijfer voor het college-examen) : 2, afgerond op een geheel getal.

Bijlage 1. De minimumlijst Latijn

De minimumlijst Latijn bestaat uit drie delen: I vormleer, II syntaxis en III stilistische middelen.

Deel I en II bevatten een opsomming van de taalkundige verschijnselen die kandidaten moeten kennen. De terminologie in deze lijst, wordt bij de kandidaten bekend verondersteld. Er is zo veel mogelijk gekozen voor een Nederlandse terminologie. In een aantal gevallen heeft de CEVO de voorkeur gegeven aan het gebruik van een technische term, zoals indicativus en nominativus. Soms is er om praktische redenen voor gekozen twee termen naast elkaar te hanteren (bij voorbeeld lijdend voorwerp / object, i.v.m. een term als objectsinfinitivus); dit is aangegeven door middel van een schuine streep.

Onregelmatige werkwoordvormen zijn met meer of minder moeite in het bij het examen toegestane woordenboek te vinden. De lijst van stamvormen is daarom beperkt gehouden en als een appendix toegevoegd. De vormen die zijn opgenomen behoren naar het oordeel van de CEVO tot de parate kennis van de leerlingen. Bij het inschatten van de beschikbare tijd voor de vertaalopgave gaat de CEVO ervan uit dat deze niet hoeven worden opgezocht. Voorts gaat de CEVO ervan uit dat de kandidaten bekend zijn met diverse typen van perfectum-stam-vorming.

Deel III bevat een overzicht van stilistische middelen die door de CEVO bekend worden verondersteld. Er is een aanvulling voor de drie kernauteurs opgenomen. Afhankelijk van het gekozen pensum kunnen er door de VCKT aanvullingen op deze auteursgebonden lijsten worden voorgeschreven in de syllabus.

Deel I Vormleer

1 Zelfstandige naamwoorden

De verbuiging / uitgangen van de:

- a–stammen
- o–stammen, inclusief vir en het type puer en magister
- medeklinkerstammen, inclusief de genitivus op –ium en de verbuiging van mare
- u–stammen, exclusief het onzijdig
- e–stammen.

De verbuiging / uitgangen van vis, Iuppiter en domus.

De locativi domi en Romae.

De geslachtsregels van de a–, o–, u– en e–stammen, inclusief de uitzonderingen manus en domus.

Van de medeklinkerstammen de regels:

- mannelijk op -or
- vrouwelijk op –tas, –io en -x
- onzijdig op –us en –men

De vocativus, inclusief het type fili.

2 Bijvoeglijke naamwoorden

De verbuiging / uitgangen van:

- o- / a–stammen, inclusief type pulcher en miser
- medeklinkerstammen van drie, twee en één uitgang.

De vorming en verbuiging van de vergrotende trap. op -ior en -ius.

De vorming en verbuiging van de overtreffende trap op -issimus en -errimus.

De vorming en verbuiging van vergrotende en overtreffende trap van bonus, malus, magnus, parvus en multus.

3 Bijwoorden

De vorming op -e en -iter.

De vorming van de vergrotende trap op -ius.

De vorming van de overtreffende trap op -e.

4 Telwoorden

De verbuiging van unus, duo en tres.

5 Voornaamwoorden

De verbuiging, mannelijk, vrouwelijk en onzijdig van:

- de persoonlijke voornaamwoorden ego, tu, se, nos, vos, se
- de bezittelijke voornaamwoorden meus, tuus, suus, noster, vester, suus
- het verwijzende voornaamwoord is
- de aanwijzende voornaamwoorden ille, iste, hic
- ipse en idem
- het betrekkelijke voornaamwoord qui
- het vragende voornaamwoord quis / qui
- de onbepaalde voornaamwoorden (ali)quis, quisque
- solus, totus, ullus, nullus, alter, alius, uter, neuter en uterque
- nemo en nihil.

6 Werkwoorden

De vervoeging van de:

- a-stammen
- e-stammen
- i-stammen
- medeklinkerstammen
- gemengde stammen.

Actief, passief en (semi)deponens.

Indicativus, coniunctivus en imperativus tweede persoon (exclusief de imperativus passief).

Praesens, imperfectum, futurum, perfectum, plusquamperfectum en futurum exactum.

Infinitivus, participium, gerundium en gerundivum:

- de infinitivus praesens actief, praesens passief, futurum actief, perfectum actief, perfectum passief
- het participium praesens actief, futurum actief, perfectum passief
- het gerundium
- het gerundivum.

De vervoeging van de onregelmatige werkwoorden, inclusief de stamtijden:

- velle, nolle, malle
- esse, posse, fieri
- ire en ferre, inclusief de samenstellingen met voorzetsels
- de onvolledige werkwoorden: meminisci en odi
- de semi-deponentia audere, gaudere en solere
- de vormen: inquit en ait.

Perfectum actief:

- vi
- ui
- i, si, xi, psi
- klankverandering
- verdubbeling van de beginmedeklinker.

Perfectum passief:

- tus
- sus.
-

In een appendix zijn de stamvormen opgenomen die naar het oordeel van de CEVO tot de parate kennis van de leerlingen behoren. Bij het inschatten van de beschikbare tijd voor de vertaalopgave gaat de CEVO ervan uit dat deze niet hoeven worden opgezocht.

Deel II Syntaxis

1 Congruentie

Het begrip congruentie / congrueren met.

Congruentieregels met betrekking tot:

- onderwerp - persoonsvorm
- onderwerp - naamwoordelijk deel van het gezegde
- bijstelling
- bijvoeglijke naamwoorden - zelfstandige naamwoorden
- voornaamwoorden - zelfstandige naamwoorden
- antecedent van het betrekkelijk voornaamwoord
- bijvoeglijke bepaling
- predicatieve bepaling.

2 Functies van naamvallen

Nominativus:

- onderwerp
- naamwoordelijk deel van het gezegde.

Genitivus:

- bijvoeglijke bepaling die een bezitter of eigenschap uitdrukt.
- genitivus partitivus
- genitivus obiectivus
- als aanvulling bij werkwoorden, inclusief esse
- als aanvulling bij bijvoeglijke naamwoorden
- causa en gratia met genitivus.

Dativus:

- meewerkend voorwerp
- de handelende persoon bij het gerundivum
- de bezitter bij het werkwoord esse
- als aanvulling die een doel uitdrukt bij werkwoorden
- als aanvulling bij bijvoeglijke naamwoorden.

Accusativus:

- lijdend voorwerp
- bijwoordelijke bepaling van richting, tijdsduur en afstand al dan niet na een voorzetsel
- als aanvulling bij werkwoorden met een dubbele accusativus
- als onderwerp en naamwaardelijk deel van het gezegde in de a.c.i.en a.c.p.

Ablativus:

- bijwoordelijke bepaling van plaats, tijd, middel, reden, wijze, maat en vergelijking, al dan niet na een voorzetsel
- als aanvulling bij werkwoorden

- als aanvulling bij bijvoeglijke naamwoorden
- in de ablativus absolutus constructie.

Vocativus:

- aanspreekvorm.

3 Bijvoeglijke naamwoorden

Bijvoeglijk en zelfstandig gebruikt.

Het gebruik en de betekenis van vergrotende trap inclusief de betekenissen tamelijk en te.

Het gebruik van quam dan wel de ablativus van vergelijking na een vergrotende trap.

Het gebruik en de betekenis van de overtreffende trap: de betekenissen -ste en zeer.

Het gebruik van quam met een overtreffende trap: zo mogelijk.

4 Voornaamwoorden

Bijvoeglijk en zelfstandig gebruikt.

Het (ingesloten) antecedent van een betrekkelijke bijzin.

De relatieve aansluiting.

5 Werkwoorden

De begrippen overgankelijk / transitief en onovergankelijk / intransitief.

De begrippen directe en indirecte rede.

De vraagpartikels num, nonne -ne en utrum / -nean.

Tijdgebruik

Het praesens historicum.

Imperfectum voor beschrijving van de achtergrond.

Perfectum voor beschrijving van de gebeurtenis.

Coniunctivus

In hoofdzinnen: aansporing, verbod, twijfel, vervulbare en onvervulbare wens, mogelijkheid.

Irrealis van heden en verleden.

In bijzinnen: mogelijkheid, irrealis van heden en verleden.

In betrekkelijke bijzinnen, alleen doelaangevend en definiërend.

In een indirecte vraag.

Na de voegwoorden cum, ut en ne.

In de indirecte rede met uitzondering van de coniunctivus die een bevel uitdrukt.

Infinitivus

De begrippen gelijktijdig(heid), voortijdig(heid) en natijdig(heid).

Subjectsinfinitivus en objectsinfinitivus.

De infinitivus in de a.c.i. en n.c.i..

Participium

De begrippen gelijktijdig(heid), voortijdig(heid) en natijdig(heid).

Bijvoeglijk, zelfstandig en praedicatief gebruikt.

Het verbonden participium.

In de ablativus absolutus.

In de a.c.p.

Het participium futurum actief met doelaangevende betekenis.

Het participium futurum actief in combinatie met vormen van esse als een omschrijvend futurum.

Gerundium

Gerundivum

Het gerundivum als naamwoordelijk deel van het gezegde als gerundivum van verplichting, inclusief de vertaling kunnen en mogen.

Het dominant gebruik van het gerundivum, namelijk in de zgn. gerundivumconstructie.

Deel III Stilistische middelen

De CEVO Latijn gaat ervan uit dat de kandidaten vertrouwd zijn met de volgende stilistische en narratologische begrippen:

afgebeelde (= de realiteit waarnaar het beeld in een vergelijking verwijst)

allitteratie

alwetende verteller

anafoor

antithese

apostrofe

assonantie

asyndeton

beeld (= datgene wat in een vergelijking naar de realiteit verwijst)

chiasme

climax

dramatische ironie

ellips

eufemisme

hyperbaton

hyperbool

ironie

litotes

metafoor

paralellie

pars pro toto

pathos

polysyndeton

prospectieve elementen

punt van overeenkomst (tussen beeld en afgebeelde)

raamvertelling

retorische vraag

retrospectieve elementen

sententia

trikolon

vergelijking

versnelling / vertraging

vertellerscommentaar

vertelperspectief

verteltempo

verteltijd / vertelde tijd

woordplaatsing aan het begin / einde van een regel / zin

Aanvullend voor Cicero rhetor

brevitas, onder andere door het gebruik van de ellips

exclamatio

herhaling van eenzelfde begrip in de vorm van synoniemen

personificatie

praeteritio.

de delen van de redevoering: exordium, narratio, propositio, argumentatio, peroratio
de elementen uit de overredingsleer: conciliare, docere, movere

Aanvullend voor Cicero philosophus

brevitas, onder andere door het gebruik van de ellips
begrippen uit de argumentatieleer: syllogisme, minor, maior, conclusio
analogie als argument
a-fortiori-redenering
autoriteitsargument
invoeren van een fictieve opponent

Aanvullend voor Livius

visualiseren van de gebeurtenissen door het opnemen van sprekende details

Aanvullend voor Ovidius:

dactylische hexameter
elisie
enjambement
metrische effecten door de afwisseling van dactylus en spondee

NOTA BENE: wanneer in vragen het begrip **tekstelement** wordt gehanteerd, wordt daarmee bedoeld: een woord, een woordgroep, een bijzin of een zin.

Appendix

In deze appendix zijn de stamvormen opgenomen die naar het oordeel van de CEVO tot de parate kennis van de leerlingen behoren. Bij het inschatten van de beschikbare tijd voor de vertaalopgave gaat de CEVO ervan uit dat deze niet hoeven worden opgezocht.

De volgende stamtijden en de daarvan afgeleide composita:

accendo	accendi	accensum
accipio	accepi	acceptum
ago	egi	actum
alo	alui	altum*
aperio	aperui	apertum
ardeo	arsi	-
aspicio	aspexi	aspectum
aufero	abstuli	ablatum
augeo	auxi	auctum
cado	cecid	casum*
caedo	cecid	caesum
capio	cepi	captum
carpo	carpsi	carptum*
cedo	cessi	cessum*
censeo	censui	censum
cerno	crevi	cretum*
cingo	cinxi	cinctum*
claudio	clausi	clausum
cogo	coegi	coactum
colo	colui	cultum
comprehendo	comprehendi	comprehensum
consulo	consului	consultum
credo	credidi	creditum*
cresco	crevi	cretum*
cupio	cupivi	cupitum*
curro	cucurri	cursum**
decerno	decrevi	decretum
defendo	defendi	defensum
desero	deserui	desertum
dico	dixi	dictum
disco	didici	-
dissero	disserui	dissertum*
divido	divisi	divisum
do	dedi	datum
doceo	docui	doctum*
duco	duxi	ductum
emo	emi	emptum
eo	ii	itum**
extinguo	extinxi	extinctum
facio	feci	factum
fallo	fefelli	falsum*
fero	tuli	latum
figo	fixi	fixum
tingo	finxi	fictum
flecto	flexi	flexum
fluo	fluxi	fluxum*
frango	fregi	fractum
fugio	fugi	-

fundo	fudi	fusum*
gero	gessi	gestum
gigno	genui	genitum
haereo	haesi	haesum*
haurio	hausi	haustum
iaceo	iacui	-
iacio	ieci	iacum
instruo	instruxi	instructum
intellego	intellegi	intellectum
interficio	interfeci	interfectum
iubeo	iussi	iussum
iungo	iunxi	iunctum
iuvo	iuvi	iutum
lego	legi	lectum
malo	malui	-
maneo	mansi	mansum**
metuo	metui	-
misceo	miscui	mixtum
mitto	misi	missum
moveo	movi	motum
nolo	nolui	-
nosco	novi	notum*
parco	peperci	-
pario	peperi	partum*
pello	pepuli	pulsum
peto	petivi	petitum
pono	posui	positum
posco	poposci	-
possum	potui	-
premo	pressi	pressum
quaero	quaesivi	quaesitum
rapio	rapui	raptum
rego	rexi	rectum*
relinquo	reliqui	relictum
respondeo	respondi	responsum
rideo	risi	risum*
rumpo	rupi	ruptum
ruo	rui	rutum*
scribo	scripsi	scriptum
sedeo	sedi	sessum*
sentio	sensi	sensum
sino	sivi	situm
sisto	stiti	statum*
solvo	solvi	solutum
spargo	sparsi	sparsum
sperno	sprevi	spretum
statuo	statui	statutum
sterno	stravi	stratum
sto	steti	statum*
struo	struxi	structum
suadeo	suasi	suasum
sum	fui	-
sumo	sumpsi	sumptum
surgo	surrexi	surrectum

tango	tetigi	tactum
tego	texi	tectum
teneo	tenui	tentum*
tollo	sustuli	sublatus
torqueo	torsi	tortum*
traho	traxi	tractum
tremo	tremui	-
tribuo	tribui	tributum
veho	vexi	-
venio	veni	ventum**
verto	verti	-
video	vidi	visum
vincio	vinxi	vinctum
vinco	vici	victum
vivo	vixi	victum**
volo	volui	-
volvo	volvi	volutum
Deponentia en semi-deponentia		

aggredior	aggressus sum
amplector	amplexus sum
audeo	ausus sum
experior	expertus sum
fateor	fassus sum
fio	factus sum
fruor	fructus sum
fungor	functus sum
gaudere	gavisus sum
labor	lapsus sum
loquor	locutus sum
mereor	meritus sum
morior	mortuus sum
nascor	natus sum
nitor	nisus sum
obliviscor	oblitus sum
orior	ortus sum
patior	passus sum
polliceor	pollicitus sum
proficiscor	profectus sum
queror	questus sum
reor	ratus sum
revertor	reversus sum
sequor	secutus sum
soleo	solitus sum
utor	usus sum
vehor	vectus sum
vereor	veritus sum
vertor	versus sum

* Vormen die met een asterisk zijn gemarkeerd zijn volledigheidshalve opgenomen, maar worden niet bekend verondersteld.

** Vormen die met twee asterisken zijn gemarkeerd worden wél bekend verondersteld in verband met de daarvan afgeleide vormen van het omschrijvende futurum actief.

Bijlage 2: basispakket toegestane hulpmiddelen

Het basispakket, bestaande uit:

- een Nederlands woordenboek;
- schrijfmateriaal incl. millimeterpapier;
- tekenpotlood;
- blauw en rood kleurpotlood;
- liniaal met millimeterverdeling;
- passer;
- geometrische driehoek;
- vlakgum;
- elektronisch rekenapparaat.

Naast de grondbewerkingen tevens beschikken over toetsen voor π , x^y , x^2 , $1/x$ of x^{-1} en $\sin/\cos/\tan$ in graden (en hun inversen).

Niet toegestaan is:

- lichtnetaansluiting tijdens het examen,
- opladen tijdens het examen,
- schrijfrol,
- alarm of ander geluid,
- alfanumeriek (letters op scherm),
- grafieken weergeven,
- zend- of ontvanginstallatie.